

17. Kirilenko, G.G. and Shevtsov, E.V. (2010), Brief philosophical dictionary: 288 concepts, 156 persons, *AST Publishing*, Moscow, 480 p. (rus).
18. Jung, K. G. (1998), Analytical psychology: its theory and practice: Tavistock lectures [Translat.], *BSK Publishing*, St. Petersburg, 211 p. (rus).
19. Eliade, M. (2000), Selected works: The myth of eternal return. Images and symbols. Sacred and mundane [Translat.], Ladomir, Moscow, 414 p. (rus).
20. Eliade, M. (1999), Essays on Comparative Religious Studies. Selected works [Translat.], *Scientific and Publishing Center Ladomir*, Moscow, 488 p. (rus).
21. Campbell, Joseph (1997), A hero with a thousand faces, [Translat.] *Sofia*, Kyiv, 376 p. (rus).
22. Propp, V. Ya. (1986), Historical roots of the fairy tale, Leningrad State University, Leningrad, 365 p. (rus).
23. Ortega y Gasset, Josй (1994), Selected Works, *Osnovy*, Kyiv, 424 p. (ukr).
24. Confucius (2002), The lessons of wisdom: Works, *Eksmo-Press* (Moscow); *Folio*, (Kharkiv), 958 p. (ukr).
25. Mamardashvily, M.K. (2011), Thought in culture, *Consciousness and civilization*. ABC Publishing, St. Petersburg, pp. 99-114 (rus).

© Костюк Ольга

Надійшла до редакції 07.02.2017

УДК 801.42: 82-1: 101

ПАСЬКО ІГОР,

кандидат філософських наук, професор,
 Центр гуманітарної освіти НАН України, м. Київ

АРХЕТИПИ І КУЛЬТУРА: ПОЕЗІЯ І ФІЛОСОФІЯ

У статті автор розглядає проблему ролі поезії в розкодуванні архетипів колективного несвідомого, маючи на меті дослідити призначення поезії у формуванні філософії національної ідеї народів, які виходять на історичну арену в сучасний період. Автор доходить висновку, що, по-перше, поети не є міфотворцями. Вони лише відкривають народу через міф сенси історичних імперативів. Саме тому зміст міфу має інваріантний характер. По-друге, кожний народ може отримати національну ідею як програму свого буття в історії лише через осмислення поетичного міфу в категоріях історіософії, філософії історії та філософії культури. Україна сьогодні ще не знайшла адекватної відповіді на це нагальне питання. Хоча спиратися є на кого - це, зокрема, історіософський спадок В. Липинського, Д. Донцова, І. Бойченка, С. Кримського, М. Поповича.

Ключові слова: архетипи; колективне несвідоме; культура; поезія; філософія; національна ідея; Україна.

Постановка проблеми. Уже понад двадцять років Україна здригається катаклізмами, внутрішніми суперечками, пошуками кардинальних шляхів розбудови культури, економіки, громадянського суспільства та держави. У політичному механізмі країни домінують процеси ентропії та дезінтеграції. Разом із тим, небезпека втрати цілісності терену в нашій історії завжди знімалася латентною єдністю українського народу.

Лише цим можна пояснити ту велику таємницю, що, розшматований амбітними сусідами, не розчинився він відповідно в російському, польському, румунському, угорському, словацькому етносах. Не поступився сугестії, що українська мова є лише зіпсованою польською чи діалектом великої російської. Відтворював власну. Не дав розрубати мечем Збруча Україну на два псевдо-народи. Прагнув єдиного.

Та трансцендентна натура, те єство українства причаїлося в катакомбах народної підсвідомості, під брилами руїни українського собору. Але воно весь час жило

як загальноетнічне, як архетипи, як передчуття єдності долі й культури, пробуджувало історичну пам'ять і свідомість, карбувалося в мові й ментальних структурах повсякденності українського народу. Воно то майже непомітне, то нуртує за край за своїми власними, маловідомими нам законами.

Дослідження і публікації з проблеми. Питання взаємозв'язку міфу й поезії розглядаються у філософських та літературознавчих розвідках Карла Юнга, Вільгельма Шеллінга, Фрідріха Шиллера, Томаса Карлайла, Григорія Грабовича, Оксани Забужко та ін. У їхніх працях поставлене питання про роль колективного несвідомого в становленні суспільної свідомості. Але білою плямою залишається проблема ролі поезії в розкодуванні архетипів колективного несвідомого.

Метою статті є з'ясування ролі поезії у формуванні філософії національної ідеї народів, які виходять на історичну арену в сучасний період.

Виклад основного матеріалу. У ґрунті розвитку української нації лежить суперечність між свідомим і підсвідомим, раціональним та ірраціональним, суспільно-політичним та етнічним. Вона розгортається як трихотомія архетипів етнічного підсвідомого, культури етносу й суспільної цивілізації. Етнічне підсвідоме, завжди утаємничене у вигляді символів, несе в собі відкарбування пам'яті минулого свого народу. Це найбільш архаїчний фрагмент його психології, що не контролюється свідомістю, але обов'язково виявляє себе в найбільш неочікуваний спосіб. Натомість, цивілізація – це нормативна суспільно-політична та морально-правнична структура, у рамках якої відбувається реальне життя етносу. Якщо підсвідоме є внутрішньою серцевиною народного життя, то цивілізація є його зовнішньою оболонкою. Зв'язок цих двох шарів опосередковується духовною культурою.

На духовну культуру покладаються функції гармонізації зовнішнього і внутрішнього, архетипів і цивілізації. Ось у цій площині й розгортаються майже всі драми й трагедії життя народу. З одного боку, культура є ніщо інше, як процес постійного перекодовування ірраціональних імпульсів колективного підсвідомого в раціональні формули, процес "випаровування" енергії підсвідомих ваблень у вартості культури, процес перетворення ірраціонального синкретичного етносу в націю як культурну спільноту, як сукупність окремих особистостей. З іншого, саме культура є продуктивною силою відтворення цивілізації. Саме за рецептами культури мусять створюватися й функціонувати нормативні структури соціуму. Асимілятивна ефективність культури щодо вируючих архетипів підсвідомого, адекватність культури щодо породжених нею соціально-нормативних структур – ідеал, мета і норма суспільного життя нації.

Але маємо й численні варіанти патології. Недорозвинена культура не може бути гарантом надійного цензурування підсвідомого. У такому разі суспільне буття етносу отримує ірраціональний, непрогнозований характер. Розвинена, але чужорідна культура, сформована на підмурках архетипів інших етносів, незалежно від того, нав'язана вона народом силоміць чи зовні добровільно запозичена, обов'язково стає репресивною культурою. Така культура, замість регулювання етнічного підсвідомого, замурує його у своєму підземеллі, тим самим породжуючи ментальний дискомфорт: масове відчуття тривоги й небезпеки, апатії та агресії. Рано чи пізно підсвідоме виринає назавні, супроводжуючись каламутними потоками емоційної ненависті. Кров ллється, найчастіше, через фантоми, чия вартість раціональною культурою принципово не вимірюється, – конфесійної належності, символіки, кумирів, ідолів та ідеалів.

Іншим варіантом є невідповідність культури і цивілізації. Ця диспозиція досягає свого апогею в поневоленіх народів, соціальні процеси котрих регулюються нормативними системами метрополії. Але способи вирішення цього конфлікту в історії бувають досить різноманітними. У цілому можемо зазначити, що міра адекватності структур колективного підсвідомого, культури й цивілізації обирається критерієм гармонічності між різноманітними потребами та інтересами, правами та свободами народу й усім суспільним механізмом їх задоволення та забезпечення.

Про гармонію може свідчити лише той стан народу, коли підсвідомого ніби й не існує. Є тільки висока культура, демократична цивілізація та врівноважений пульс психічного життя нації. Так буває, коли етнос органічно розвивається на своїй власній культурі, коли він від початку відтворює культуру в збалансованій єдності з іра-

ціональним колективним підсвідомим, коли розвиток культури також органічно супроводжується розбудовою нормативних державно-політичних структур. Як то у французів, британців, американців....

Українські пошуки свого місця в історичному процесі також торуються кризь колізії сфер архетипів, культури й цивілізації. Від Руїни маємо в Україні той жахливий стан постійної невідповідності етнічного підсвідомого й пануючих у суспільстві цивілізаційно-нормативних структур. У політичній площині ця невідповідність розгортається як конфлікт поневоленого й поневолюючого народів. Конфлікт між архетипами українського етносу й чужинецькою цивілізацією, опосередкований тоненьким прошарком власної культури, нездатної загатити ірраціональні потоки лави, розігрітої гарячими почуттями агресії і страху, тривоги і небезпеки, вини й помсти та направити їх у раціональні русла, у нашій історії з містичною закономірністю виливається в періодичні бунти, повстання, зриви.

Можемо скільки завгодно трактувати наших ребе- льянтів як героїв. Для цього існує достатньо підстав. Але якщо йдеться про українські реалії, то повинні зважати на думку європейського співтовариства, без підтримки котрого втілення в дійсність цієї ідеї не видається можливим. А в європейській opinio сама через це український народ отримав сталий імідж емоційно-іраціональної нації, нездатної приборкувати примхи власного етнічного підсвідомого. Те українське підсвідоме методично жахає Європу козаччиною, гайдамаччиною, махновщиною, петлюрівщиною, бандерівщиною.

Певний раціональний сенс у такому ставленні, безумовно, існує. Але він полягає зовсім не в констатації емоційно-анархічної вдачі українства (такі риси притаманні підсвідомому багатьох народів, що не завадило їм віднайти шляхи державотворення), а у відсутності повновартісного механізму перекодовування підсвідомого у свідомі формули культури. Дійсно, ірраціональний бунт не вирішує жодних проблем. Бунт може тільки руйнувати, справа ж полягає в перебудові тих зовнішніх нормативних структур відповідно до внутрішнього єства нації. Тому національне рисорджименто може мати надію тільки тоді, коли символи і фантоми етнічного підсвідомого не висуваються й трактуються як найвищі вартості, а раціонально витлумачуються в мові історіософських концепцій і програм, соціокультурних систем і мистецьких шедеврів.

Таким чином, українська ідея від початку й до сьогодні мусить розгортатися, перш за все, як ідея української культури. Можна постійно скаржитись на те, що Росія й Польша унеможлиблювали розвиток української культури. Але то суб'єктивні українські клопоти. Об'єктивний діагноз говорить, що допоки в тому конфлікті архетипів із цивілізацією не постане культура як притомність саме української нації, майбутнє цієї нації залишається невизначеним.

Надзвичайно важливим є становлення культури, адекватної структурам підсвідомого, здатної безконфліктно виконувати свої регулюючі функції. У західних слов'ян бачимо розгорнутість у часі еволюції етносу в націю: від висвітлення символічних кодів міфу, через філософсько-історичне його усвідомлення до перекодування в структури культури. В українській історії весь цей перебіг від міфу до культури є сфокусованим у єдиній точці – Шевченковому генії. Натомість далі все навпаки – західні слов'яни в більшості створили універсальні системи культури й адекватні їм структури цивілізації. Для України проблема становлення національної культури й адекватної їй політико-економічної цивілізації залишається актуальною й сьогодні.

Наша країна отримала політичну незалежність, ще не вийшовши з культурницької стадії національного розвитку. Світове співтовариство одержало перше підтвердження здатності української культури обмежувати ірраціональні імпульси колективного підсвідомого. На часі завдання розбудови національної цивілізації, бо поки що існуюча держава не є українською за змістом, не є відповідною українському менталітетові і його архетипу. Але в цій царині поспішати треба вельми обережно. Розвиток культури повинен випереджати цивілізаційні реформи. Гармонія можлива лише там, де культура визначає цивілізацію. Там, де національна культура ще поступається за рівнем розвитку наявній цивілізації, орієнтуватися можна тільки на загальнолюдські вартості й норми.

Доконечність підстав української суверенності може бути доведена лише через формування політичних, економічних, соціальних інститутів, суголосних національній душі, національному характеру, національній культурі. Народові можна нав'язати політичні структури, можна нав'язати духовну культуру, але таке суспільство приречене на соціальні хвороби, конфронтацію, суспільні вибухи, бо не можна змінити підсвідому душу народу. У свою чергу, шлях до соціального спокою та суспільної гармонії пролягає через культуру. Тільки культура може угамувати архетипи підсвідомого й витворити адекватну їм цивілізацію. Саме тому українська ідея мусить бути, перш за все, ідеєю випереджального розвитку української культури.

Найскладніша проблема співвідношення архетипу, культури та цивілізації - це проблема транспарентності, відкритості та прозорості архетипів колективного несвідомого щодо культури та цивілізації. Але зазвичай маємо зворотнє. Архетипи надійно замуровані в криптах підсвідомого. Там вони ніби мусять мовчати. Але вони не мовчать, вони клекочать і волають. З-під брил своєї довічної в'язниці вони вперто рвуться у будь-які її шпаринки на волю, плекаючи надії підкорити собі культуру й цивілізацію та одночасно надати їм імперативно-ірраціонального характеру й традиціоналістського сенсу. Натомість очевидно, що семіотично-семантичний код та імперативи архетипів лежать поза межами можливості їхнього сприйняття й відображення самою культурою. Імперативи підсвідомого, допоки вони диспонує себе в крипті, ніби взагалі не існують як для культури, так і для цивілізації. Архетипи колективного підсвідомого - це terra incognita, потаємний тьмянний паралельний закинаний світ, світ потенційного жаху й мороку. Лише коли підсвідоме виривається назовні, воно актуалізується в зовнішніх потворних формах, оповитих ірраціональною мізантропією й агресією. І цей кривавий нурт на тлі багряного присмерку незбагненого немає жодної можливості якось загатити. Аналізуючи еволюційні катаклізми німецької нації, Карл Юнг писав: "Архетипи як русла річок, що іноді пересихають, але навіть у цьому стані можуть бути виявленими в будь-який момент. Архетип є подібним до старого русла, вздовж котрого протягом багатьох сторіч тече вода життя, пробиваючи собі окремих глибокий канал; чим довше тече вода по цьому каналу, тим більше ймовірності, що рано чи пізно вона повернеться в старе русло... Життя націй - це величезний стрімкий потік, що зовсім не контролюється людиною і знаходиться у руках Того, Хто завжди сильніший за людей..." [1, с. 178].

Класичні гуманістичні засоби тут не можуть дати ради. Гносеологічна оптика науки, філософії, релігії не дають адекватної візії сутності архітектоніки підсвідомих процесів. Тому чужинницька цивілізація завше душить автохтонне підсвідоме такою самою кров'ю та

репресіями, прагнучи знову замурувати його в тому самому інфернальному підземеллі. Так само чужинницька культура виштовхує автохтонну культуру на маргінес в обійми ірраціонального підсвідомого, а разом їх - у утопічне провалля.

Але не все так безпорадно. Свідоме будь-якого народу, урешті-решт, може порозумітись із його підсвідомим. Імперативи архетипів мусять бути раціонально усвідомлені та вербалізовані у формах імперативів культури. Шлях до цього починається не з філософії, ані, тим паче, з науки. Він починається з мистецтва - цієї найбільш архаїчної і найбільш містично спорідненої з архетипами форми суспільної свідомості. Вербальному мистецтву в його найбільш концентровано-символічній формі - поезії - делеговано історією цю високу місію.

Розглядаючи проблему співвідношення свідомого і несвідомого та побічно торкаючись науки, Ф. В. Шеллінг зауважив, що "наука лише поспішає за тим, що вже виявилось доступним мистецтву. Абсолютна totoжність свідомого й несвідомого існує тільки в мистецтві. Наука вийшла з поезії" [2, с. 386]. Безумовно, не слід буквально сприймати тезу Шеллінга про те, що наука ніби безпосередньо вийшла з поезії. Між поезією та наукою пролягає шерег опосередкованих ланок. Безпосередньо з поезії постає філософія, у першу чергу, філософія історії, бо саме вона категоріально-раціонально осмислює головний продукт справжньої поезії - онтологічний соціально-консолідуєчий міф.

Навіть якщо не брати до уваги трохи наївної гіпотези Гердера про те, що ніби спочатку людство спілкувалося лише у віршованих формах, мусимо визнати історія культури будь-якого народу починається саме з поезії. Повсякденна побутова мова, можливо, і не була поетичною, але форми, в яких висловлювались міфологічно-онтологічні імперативи, з самого початку були тільки рафінованою поезією. "Поняття поезії, на думку Ф. Шиллера, є ніщо інше, як можливість для людства висловити себе з найбільшою повнотою" [3, с. 257]. Дійсно, людство, особливо на початку своєї історії, саме в поезії викарбовує квінтесенцію свого буття. Поетична мова - це мова, за допомогою якої здійснюється сакральна-містичний процес перекодування символів підсвідомого на онтологічну парадигму міфу. Тому поетична мова найчастіше звучить незрозуміло, піднесено та урочисто, як літургія. "Молитва і поезія, - зазначав Я. Парандовський, - були явищами сурядними, тому що поет у певному сенсі був і жерцем. Його творчість була пов'язана з релігією. Бувала вона пов'язана також з магією, і тоді поет перетворювався на чаклуна. Вірші набували силу магічних заклять" [4, с. 138].

У такий спосіб поетичне слово від самого початку поставало як сакральне, котре має відповідну силу й значущість. Рівень розвитку поетичного слова визначав рівень сакралізації суспільства, тобто рівень його онтологічної організації та інтеграції в межах певної міфологічної парадигми. Такий стан речей був специфічно, у межах понятійної оптики своєї доби, осмислений Платоном, котрий уважав поетів божевільними, але закликав прислухатися до їхніх непевних промов, оскільки вони, самі не маючи жодного розуміння, викладають нам волю богів. На другий день після того, як поезія сформулює й окреслить межі соціально-консолідуєчого міфу, онтологічне поле соціуму потенційно вже належить філософії. Поезія актуалізує архетипи, трансформуючи їх у культурні артефакти онтології суспільної свідомості. А далі вже філософія розбудовує свою раціональну візію світу, спираючись на вже готове

відображення цього світу в поезії, певного роду трансцендентній естетиці буття.

Натомість онтологічна та гносеологічна функції поезії не можуть бути адекватно висвітлені без раціонального усвідомлення постаті Поета, цього протагоніста історичної драми і трагедії. Проблема "поета" настільки стара, наскільки є старим тлінний світ історії та культури. Але значення справжнього сенсу цієї проблеми в європейській історії відкривається на межі пізнього середньовіччя та раннього модерну, у добу романтизму, добу загальноєвропейського ризорджименто. Це був історичний період, коли одночасно з грандіозними соціально-економічними трансформаціями суспільства йшла в небуття стара етнічна мозаїка Європи. На уламках структур традиційних середньовічних примордіальних етносів поставали нові історичні спільноти людей, котрі отримали умовну назву націй. Ці процеси супроводжувалися колосальними змінами. Енергія колективного несвідомого, що нестримно виривалася з-під брил Старого порядку на тлі заграви феєричної експлозії, радикально руйнувала не тільки архітектоніку традиційної та класичної культури, але й політичні кордони імперій. До того ж ірраціональні імпульси колективних архетипів надто обтяжували єство народів надмірним потягом до помсти за упосліджене минуле, афективною образою на саму Історію за недостатню прихильність до них у подіях її перебігу, нестерпно жагою вписати себе в її аннали золотими літерами.

Тому новонароджені народи найчастіше поставали надмірно жорстокими, духовно засліпленими й не обтяженими зайвим інтелектом. Їм не було місця під сонцем Старого порядку, тому воліли й мусили піддати його неґації в будь-який, навіть кривавий спосіб. На інше були не здатні. Подальша дорога була вкрита ірраціональною імлою. Позитивні імперативи архетипів не могли бути усвідомлені ними.

Але ніде правди діти. Ситуація, що склалася в Європі, не була цілком унікальною. Усе вже колись було. І не одноразово. Історія завше приходить на допомогу людству, коли воно, заблукавши в її хащах, криваво дичавіє й втрачає здатність якомсь відрізнити світло від п'їтьми. Саме в оці моменти Її Величність Історія делегує свої повноваження певним сакральним Посланням. Їхня місія полягає в перекодуванні наново структурованих ірраціональних імпульсів архетипів колективного несвідомого в естетично досконале Високе і Добре Слово Поезії. У такий спосіб слово Поета стає верліб্রним відображенням Закону Історії й найважливішим сакральним дороговказом для заблудлих народів до того битого шляху, котрим торує сама Історія.

Таким стало Слово Мойсея для юдеїв. Слово Гомера - для античних греків. Слово Христа... До речі. Дві тисячі років тому європейська цивілізація, котра на той час репрезентувала себе в модусі Pax Romana, досягає піку свого розвитку. Архітектурна велич Вічного міста була неперевершеною. Мистецтво Давнього Риму стало класичним взірцем для подальших пошуків Прекрасного. У розбудові Сакральної імперії були втілені найоптимальніші засади цивілізації, права та політичної досконалості. Одним словом, майже ніщо не провіщало майбутнього присмерку імперського маєстату. Хіба те, що інтелектуальна публіка доби еллінізму вже давно втратила смак до духовного спілкування в садах Академії, промінявши сувору ригористичну метафізику духу на грайливу фізику пластики тіла, знайшла собі затишний притулок у римських термах, де в досить розслабленому стані продуктивно доводила до вульгарного абсурду філософський дискурс епікуреїзму. Але це так,

дрібна деталь. У цілому імперія здавалася непорушною навіки.

І мало хто помічав, що сонце над ними вже давно сідало в похмурі змари ядучих випарів історичної ентропії. Однак збагнути цей фантом люди були неспроможні. Лише сама Історія усвідомлювала потенційні інфернальні наслідки тієї невідворотної катастрофи, що, як рок, тяжіла над ними, масштаби й трагізм грандіозної експлозії, що чекала них, де ріки пролитої крові й повне знецінення людського життя будуть тією даниною, котру обов'язково заплатить людство дияволу за історичну еволюцію та власну інтелектуальну недолугість.

Це дуже прикро, але історія тут безпорадна. Вона ніби може майже все, але не може скасовувати власні закони. Понад те, імплементацію сакрального історичного закону в профанну дійсність Історія делегує вже самим людям. На що здатні люди без її опіки, нам уже відомо. Але вона не залишає тих напризволяще. Вона дарує людям Слово Боже або Слово Поета, що, як смолоскип, висвітлює їм сутність нового Закону у формі християнського міфу, за допомогою якого руїна ідентичності Pax Romana трансформується в нову ідентичність християнського світу. І хоча цей акт і супроводжується взаємною жорстокістю людей, натомість він народжує не тільки нову ідентичність, але й нову людину - християнина. І хоча, як відомо, історія не має умовного способу, можна уявити, що сталося б з історичними реаліями, якби вона не подарувала людству Христа і його Нагірну проповідь.

Але повернемося до Модерну. Викликом часу стає імператив доповнення християнської ідентичності ідентичністю національною. Тут Історія знову підставляє своє плече і повертає народам історичну візію. Майже кожному з них Вона дарує Поета. Місія, котра покладається Історією на Поета, є вельми амбітною. Національний поет мусить виступити з програмою радикального заперечення старого імперського міфу та суттєвою корекцією самого християнського міфу. Тим самим він обов'язково наражається на певне непорозуміння з народом та спротив не тільки імперської, але й народної опінії. Додамо, що згідно з думкою М. Еліаде, міф є "найзначнішою в історії думки формою колективного мислення", але йому ще й притаманна певна інерційність буття. Новий міф торує собі дорогу в боротьбі зі старим. Не кожний, хто претендує на звання Поета, має мужність не тільки карбувати думки проти течії, а й офірувати за них життям.

Попри поширену в нашій літературі думку зауважимо, що справжній поет протиставляє імперському міфові не свій авторський міф, а історичний національний міф. У цьому міфі поетові може належати лише літературна форма. Зміст міфу належить лише Історії. Геній Поета постає як голос Історії. Як її Вищий перст у Велику Годину. Саме в цю годину, коли дзвони Історії б'ють на сполох, настає час поетів. Кожний із них намагається налаштувати камертон власної душі суголосно імперативам національного архетипу. Але далеко не кожний, навіть талановитий поет виявиться здатним на це. У добу поетів у кожного народу народжуються цілі сузір'я поетів, але Поетом, автором Книги буття свого власного народу стає лише один із них.

Так Гомер став духовним володарем усіх давньогрецьких полісів, що постійно ворогували між собою, архонтом всієї Еллади, котру він об'єднав поетичним словом міцніше, ніж будь-яка політична чи мілітарна унія. Данте кодом своєї високої поезії об'єднав Італію за декілька сторіч до її політичного ризорджименто. За словами Т. Карлайля, "бідолашна Італія лежала роз'єднана, розчленована, неприсутня в жодному прото-

колі чи угоді як цілість, а проте шляхетна Італія була насправді єдиною - вона породила свого Данте..." [5, с. 102]. Великий польський романтик Адам Міцкевич створив Польщу, котрої ще довго не було на політичній мапі. Гете наприкінці свого життя зазначав, що він є ровесником Німеччини. Це була зайва скромність німецького генія. Німеччина молодша за нього і є лише однолітком його безсмертного "Фауста".

Реєстр Пророків національного буття може бути досить довгим: Данте, Сервантес, Стріндберг, Ібсен, Гете, Джойс, Міцкевич, Петєфі, Шевченко та інші. Мабуть не варто ставити тут крапку. Усі вони різні. За характером, темпераментом, звичками, вадами, чеснотами, менталітетом, поетичними кодами. Але над усіма тяжіє світле тавро того трагічного талану, що супроводжує життєвий шлях пророків, обраних Історією. І як невідворотній фатум, на них чекає камінний хрест народної долі та Via Dolorosa на імперську Голгофу. Ця коротка дорога стане їхнім гірким хронотопом. Він, на диво, буде збігатися з хронотопом Христа.

На відміну від філософів, поети відбуваються дуже рано. Приблизно у віці Христа вони вже встигають висловити майже все, на що були приречені як Поети. Більшість із них одразу йдуть у вічність. Наприклад, зірка Шеллі згасла ледь у тридцять років, Байрона - два роки потому. Лише деяким із них удається відтермінувати життєвий епілог від поетичного фіналу, але для Історії це не мало суттєвого значення. Так, поетичне слово Рембо замовкло, коли він ледь виходив з підліткового віку. Подальше його недовге життя вже не варте найменшої уваги.

Навіть доля польського генія Міцкевича не виходить за межі цього історичного патерну. Майже шістьдесят років життя. З них лише декілька літ він був Поетом, за цей час встиг дарувати своєму народові все, на що чекала від нього Історія - від "Книги пілігримств..." до "Пана Тадеуша". Решту свого життя діяв як політик, публіцист, професор, волонтер. Не зрікся авторської візії того колективного архетипу, історично-символічний зміст якого він неперевершено перекодував у форму вербальної сакральності національного міфу. Навпаки, з великим ентузіазмом прагнув імплементації імперативів сакрального міфу в повсякденну свідомість і соціокультурний код народного буття через свою політичну, публіцистичну та освітянську діяльність. Але все це було вторинним щодо його поетичного генія. У поезії він був єдиний, у публіцистиці став одним із багатьох. Феномен "смерті поета", напевно, діє невблаганно.

Серед Поетів, що встигли виконати свою історичну місію до прищестя хтонічного віку, лише поодинокі були здатні ще й далі тримати в руках творче стило. Але те саме стило, котре не зрадило цим поетам у постхтонічних умовах, детермінувало становлення перед ними нової грандіозної проблеми. Ставало очевидним, що поетично-символічний міф як продукт поетичного креативу страждає на неповноту і є лише першою фазою процесу становлення національної самосвідомості та культури. Той самий міф мусив бути переосмислений ними в межах історіософської парадигми. Вектор подальшого руху національної квестії пролягав від поезії до філософії, від пергаментних текстів до палімпсестів, від національного міфу до національної ідеї.

Така історична перспектива відкривалась на творчому шляху Юліуша Словацького і Тараса Шевченка. Обидва вчасно й віртуозно виконали перше замовлення Клію. Згадаймо до цього поему "Beniowski" чи цикл "Три літа". Обидва повністю усвідомили свою подальшу творчу місію і зробили перші незавершені кроки. Наприклад,

"Krol-Duch" Словацького. Але тут вже своє слово сказана хвороба. Тіла чи духу? Радше, їхньої анігіляції.

Єдиним із Поетів, хто виявився невразливим до примх повсякденного буття, до нестерпного тягара високої історичної місії і сатанинських каверз інфернальної складової самої історії, хто став справжнім велетом і деміургом германського Volksgeist'u, був Гете. Класичний середньовічний сюжет легенди про доктора Фауста, що був поширений у германській культурі десятками варіантів, був знесений ним не тільки на рівень національного символу, але й філософично потрактований як квінтесенція германського культурного типу. "Найбільший із німців" випустив в мандри історії "фаустівську людину" на тлі адекватної їй німецької культури, зробивши людину в цій культурі майже єдиним предметом уваги німецької філософії від Гердера до Геґеля, від Шопенгауера до Шпенґлера. Ця філософія дозволила не тільки фундаментально осмислити німецьку національну ідею, але і якось оберігала її від брудних лабет політиків і пройдисвітів.

Висновки

Завершуючи розвідку, підкреслимо два найважливіші моменти. По-перше, поети, в жодному разі, не є міфотворцями. Вони лише відкривають народу через міф сенси історичних імперативів. Саме тому зміст міфу має інваріантний характер. Міфи, що вийшли з-під сакрального пера Поета, справді є вічними - принаймні доти, доки існують спільноти, щодо яких вони виступають духовними аналогами. Так само ці міфи ніколи не скасовуються й не заперечуються, не деміфологізуються, не верифікуються й не фальсифікуються жодними перипетіями соціальних процесів та інтелектуальним прогресом: вони радше повторно актуалізуються. Нерозуміння цього моменту веде до прикрих наслідків.

По-друге, кожний народ може отримати національну ідею як програму свого буття в історії лише через осмислення поетичного міфу в категоріях історіософії, філософії історії та філософії культури. Без системної філософичної синтези поетичний Міф найчастіше стає ристалищем примітивного політиканства та інтелектуального шахрайства. В основі національного буття, зауважував пізній Міцкевич, лежить "...певна єдина ідея, і нація живе тільки для того, щоб цю ідею реалізувати" [Цит. за: 7, с. 170]. Тобто йдеться не про первинний міф, а про ідею як його філософемне відображення. Україна сьогодні ще не знайшла адекватної відповіді на це нагальне питання. Хоча спиратися є на кого. Достатньо згадати історіософський спадок В. Липинського, Д. Донцова, І. Бойченка, С. Кримського, М. Поповича, і справа може зрушити.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юнг К. Психология и алхимия / Карл Густав Юнг. - М. : Янус-К, 1996. - 356 с.
2. Шеллинг Ф. В. Система трансцендентального идеализма / Фридрих Вильгельм Шеллинг. - Л. : ОГИЗ СОЦЭКГИЗ, Ленинградское отделение, 1936. - С. 386.
3. Шиллер Ф. О новой и сентиментальной поэзии / Ф. Шиллер // Собр.соч. в 7 т. Т. 6. - М. : Государственное изд-во художественной лит-ры, 1957. - С. 257.
4. Parandowski Jan. Alchemia słowa / Jan Parandowski. - Warszawa, 1965. - S. 138.
5. Карлейль Т. Герои, почитание героев и героическое в истории / Томас Карлейль. - М. : Эксмо, 2008. - С. 102.
6. Грабович Г. Шевченко як міфотворець. Семантика символів у творчості поета / Григорій Грабович ; [пер. з англ. С. Павличко]. - К. : Радянський письменник, 1991. - С. 212.
7. Szpotański S. Adam Mickiewicz i jego epoka : T. 2. Towianizm / Stanisław Szpotański. - Warszawa, Kraków : Wydawnictwo J. Morkowicza. Towarzystwo Wydawnicze, 1921. - S. 170.

Пасько Игорь,

кандидат философских наук, профессор,
Центр гуманитарного образования НАН Украины, г. Киев

АРХЕТИПЫ И КУЛЬТУРА: ПОЭЗИЯ И ФИЛОСОФИЯ

В статье автор рассматривает проблему роли поэзии в раскодировании архетипов коллективного бессознательного с целью исследовать назначение поэзии в формировании философии национальной идеи народов, которые выходят на историческую арену в современный период. Автор приходит к выводу, что, во-первых, поэты не являются мифотворцами. Они только открывают народу через миф смыслы исторических императивов. Именно поэтому содержание мифа имеет инвариантный характер. Во-вторых, каждый народ может получить национальную идею как программу своего бытия в истории только через осмысление поэтического мифа в категориях историософии, философии истории и философии культуры. Украина сегодня еще не нашла адекватного ответа на этот насущный вопрос. Хотя опираться есть на кого - это, в частности, историософское наследие В. Липинского, Д. Донцова, И. Бойченко, С. Крымского, М. Поповича.

Ключевые слова: архетипы; коллективное бессознательное; культура; поэзия; философия; национальная идея; Украина.

Pasko Ihor,

Candidate of Philosophical Sciences, Professor,
Liberal Education Center of the Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

ARCHETYPES AND CULTURE: POETRY AND PHILOSOPHY

The paper examines the role of poetry in decoding of archetypes of the collective unconscious, aiming to study the purpose of poetry in development of philosophy of national idea of peoples appearing on the current historical arena. The author draws a conclusion that firstly, poets are no myth-makers. They merely convey the meaning of historical imperatives to people through a myth. That is why the myth contents are of invariant nature. The myths which came from Poet's sacral pen are truly eternal - at least until there exist communities which spiritual analogs they are. Likewise, these myths are never abandoned and denied, demythified, verified and falsified by any peripetia of social processes and intellectual progress: they get reactualized rather.

Secondly, each people can get a national idea as a program for their being in history only through comprehension of a poetic myth under the notions of historiosophy, philosophy of history and philosophy of culture. With no systematic philosophical synthesis, the poetic Myth mostly becomes a tilting-yard of primitive politicking and intellectual fraud.

Today Ukraine has found no adequate solution to this topical issue though there are persons to rely on, specifically the historiosophic heritage of V. Lypynskyi, D. Dontsov, I. Boichenko, S. Krymskyi and M. Popovych.

Key words: archetypes; collective unconscious; culture; poetry; philosophy; national idea; Ukraine.

REFERENCES

1. Jung, Carl Gustav (1996), Psychology and Alchemy [Translat.], *Janus-K*, Moscow, 356 p. (rus).
2. Schelling, Friedrich Wilhelm (1936), The System of Transcendental Idealism [Translat.], *OGIZ SOTSEKIZ, Leningrad branch*, Leningrad, p. 386. (rus).
3. Schiller, F. (1957), On Naïve and Sentimental Poetry, in: *Collected. In 7 vols. T. 6, State Publishing House of Fiction*, Moscow, p. 257. (rus).
4. Parandowski, Jan (1965), Alchemy of the Word, *W.p.*, Warsaw, p. 138 (poland.).
5. Carlyle, Thomas (2008), Heroes and Hero Worship in History Summary [Translat.], *Eksmo*, Moscow, p. 102 (rus).
6. Hrabovych, H. (1991) Shevchenko as a Myth creator. Semantics of Symbols in the Poet's Creative Work [Translat.], *Radianskyi pismennyk*, Kyiv, p. 212.
7. Szpotanski, Stanislaw (1921), Adam Mickiewicz and his epoch: Vol. 2. Towianism, *J. Morkowicz Publishing House. Publishing Society*, Warsaw, Krakow, p. 170 (poland.).

© Пасько Ігор

Надійшла до редакції 03.02.2017